

21 januari 2021 – Eerste zondag van de veertigdagentijd

Protestantse Kerk Ieper – Eleonora Hof

Zeven werken van barmhartigheid – Jesaja 58

Gemeente van onze Heere Jezus Christus,

Traditioneel gezien is de veertigdagentijd een tijd van soberheid, vasten, inkeer en bezinning. Maar het zijn toch al zulke schrale tijden op het moment. Veel van ons lopen al op ons tandvlees. Moet het dan nog minder? Sober zijn we toch al. Hoe starten we dan met vasten, nu we afgelopen woensdag de vastentijd zijn begonnen?

Zou het dan niet beter zijn om te kijken naar wat we wél kunnen doen? Hoe we er een tijd van kunnen maken die niet soberder is, maar juist voller is met verbinding met elkaar en verbinding met Christus.

Eén van de manieren om dat te doen is door ons deze weken te focussen op de werken van barmhartigheid. Oftewel: goed doen en kijken naar wat de ander nodig heeft.

Deze werken van barmhartigheid hebben een lange traditie in de kerk én zijn ook nog steeds in beweging. Want elke tijd heeft weer zijn eigen specifieke uitdagingen. Maar de basis van eten en drinken geven, huisvesting en kleding zal altijd blijven, omdat dit de basisbehoeftes zijn.

Vandaag wil ik met u teruggaan naar de kern: Waarom zijn er zeven werken van barmhartigheid? En zijn er eigenlijk wel zeven?

Als eerste: waar in de Bijbel zijn ze op gebaseerd? Ze komen uit Mattheüs 25: Het bekende verhaal waarin Jezus zegt: Alles wat je voor de minste van mijn broers of zussen hebt gedaan, dat heb je voor mij gedaan. En hij noemt de zes van de zeven werken zoals wij ze nu kennen. De laatste: de doden begraven, is er niet bij, maar daar vertel ik straks verder over.

Maar het is belangrijk om te beseffen dat Jezus voortbouwt op het Oude Testament. De zes goede daden die Jezus noemt, komen niet uit de lucht vallen, zagezegd. Daarom kijken we vandaag in de Schriftlezing naar Jesaja 58.

Dat is voor deze tijd ook nog speciaal interessant, omdat we nu in de vastentijd zitten. En het gaat juist in Jesaja over het vasten. Maar in Jesaja zien we geen positief vasten, maar een vasten dat helemaal mis gaat. Het is een vasten dat egoïstisch is. Niet om je op God te richten, maar om op jezelf te richten. God

velt dan ook een vernietigend oordeel over hoe de Israëlieten er op los vasten. God is razend! Hij zegt: Heb ik hier soms om gevraagd? Aan de buitenkant doen jullie je zo mooi voor, maar van binnen zijn jullie helemaal verrot.

God heeft helemaal niets aan het vasten van Israël omdat ze de arbeider afbeulen. Omdat ze onder het vasten strijden en ruziën en vol vuur met elkaar op de vuist gaan. Je zou bijna zeggen dat het allemaal schone schijn was, maar zelfs de schijn was niet zo heel erg mooi. En dan nog was Israël verbaasd dat God hier niet tevreden mee was.

Want vasten is nooit een doel op zichzelf. Het gaat om het zoeken van Gods rechtvaardigheid. En die rechtvaardigheid heeft heel concrete uitingsvormen. Je kan niet én arbeiders uitbuiten én God dienen. Die twee gaan niet samen.

Hoe moet het dan wel? Heel concreet:

Het losmaken van boosaardige boeien en een knellend juk

Brood delen met wie honger heeft

Arme zwervers opnemen in uw huis

Naakte kleden die u ziet.

Klinkt bekend zeker? We hebben hier dus maar liefst vier van de zes werken van barmhartigheid die Jezus ook noemt.

Jezus bouwt dus voort op een belangrijke traditie uit de Hebreeuwse Bijbel. God dienen is het dienen van je naaste. De echte godsdienst is omzien naar de zwakken en de mensen die het het meeste nodig hebben. Dicht bij God leven heeft consequenties in het echte leven en is niet alleen maar spiritueel.

Als we Jezus' woorden naast die van Jesaja leggen, dan helpt ons dat ook om het zesde werk beter te begrijpen. Wij kennen dat als het bezoeken van de gevangenen. Voor Jesaja is het echter een heel stuk breder. Het gaat daar om het losmaken van de boosaardige boeien en een knellend juk. Dat is een stuk radicaler nog dan het bezoeken van gevangenen. Het verschil is natuurlijk dat wij er nu meestal van uit kunnen gaan dat iemand die gevangen zit, dat ook terecht doet omdat die persoon een eerlijk proces heeft gekregen. Dat is alleen niet in de hele geschiedenis het geval geweest, en nu natuurlijk ook nog niet. Denk maar aan de migranten die in detentie zitten zonder dat ze überhaupt beschuldigd zijn van een misdrijf.

Ook de kerkvader Augustinus dacht op basis van zijn vertaling van de Bijbel dat het hier ging om het losmaken van gevangenen. In zijn tijd was dat ook logisch,

want hij dacht daarbij vooral aan slaven die gevangen waren. Ook in deze tijd zijn er organisaties die zich bezig houden met het vrijkopen van moderne slaven, bijvoorbeeld de International Justice Mission.

Zevende werk?

En hoe is de kerk dan aan het zevende werk gekomen? Dat is pas vrij laat gebeurd, pas in de middeleeuwen. Wat misschien ook nog heeft meegespeeld is dat zes niet zo'n heel mooi getal is in de Bijbel. Zes is altijd het getal van 'één te weinig', dus van het niet perfecte. Zeven is namelijk het getal van de perfectie in de Bijbel. Daarom wel logisch dat er nog een zevende werk is toegevoegd. Ten tijde van de pestepedemie is het "begraven van de doden" een "officieel" werk van barmhartigheid geworden. In de 14de eeuw sloeg de pestepidemie wild om zich heen, ook hier in Vlaanderen. Hier in Ieper kan je in het Ieper museum nog de maskers bekijken die gedragen werden door de artsen om besmettingen te voorkomen.

Is er ook een Bijbelse basis voor dit werk? Voor de Protestanten wellicht een beetje minder dan voor de Katholieken. De tekst die als bewijstekst gebruikt werd, is Tobit. Uit de Deuterocanonieke boeken dus.

Tobit is hier aan het woord en hij vertelt over zijn vroomheid. Hij zegt:

"Ik deelde mijn voedsel met wie honger leed, mijn kleding met wie geen kleren had, en als ik zag dat het lichaam van een gestorven Israëliet buiten de muren van Nineve was gegooid, begroef ik het." Hier zie je de andere twee werken ook terugkomen, namelijk voedsel delen met wie honger heeft en kleding met wie geen kleding heeft. En het begraven van Israëlieten die slachtoffer van terreur waren geworden en zonder graf buiten de stadsmuren waren gegooid.

Als bewijstekst voor een zevende werk van barmhartigheid vind ik hem eerlijk gezegd niet heel erg sterk. Maar het begraven van de doden is wél enorm belangrijk. Om de laatste eer te bewijzen. Om ook de doden te begraven die eenzaam gestorven zijn en geen andere naasten hadden. Om getuigenis te geven dat geen enkel mens leeft en sterft voor zichzelf. Maar dat we mogen getuigen dat elk kind van God geborgen is in de armen van de Eeuwige, zelfs over de grenzen van de dood heen. En vooral ook dat we mogen getuigen van de opstanding en dat de dood niet het laatste woord heeft.

Ik denk dat de toepassingen in onze coronatijd van dit specifieke werk van barmhartigheid niet moeilijk te vinden zijn. Toch bijzonder dat zo'n toevoeging uit de Middeleeuwen ons nu weer opnieuw aan kan spreken.

De werken van barmhartigheid brengen ons telkens dus weer bij de tijd. Ze laten ons de tijd lezen, als het ware. Ze vragen van ons: wat is er nu nodig? Wat moeten we nu doen?

In 2016 heeft de paus daarom opgeroepen om een nieuw werk van barmhartigheid toe te voegen: De zorg voor ons gemeenschappelijk huis. Hij bedoelt daarmee de zorg voor de schepping en het milieu, in het licht van klimaatverandering.

De paus leest hiermee de tekenen van de tijd en hij is niet bang voor vernieuwing. Ik denk zelf dat dit een heel belangrijk werk is. Namelijk dat we niet alleen de mensen op het oog hebben, maar de héle schepping van God. Dat we ook barmhartig zijn voor dieren en dat ons inzetten voor dierenwelzijn óók een daad van barmhartigheid is. Maar het gaat nog veel breder: het is zorg voor de héle schepping omdat het Góds schepping is.

Tijdens de voorbereiding van deze preek heb ik vaak nagedacht: zouden we nu in deze tijd niet nog een negende werk van barmhartigheid nodig hebben? Nu zo veel mensen eenzaam zijn geraakt en de verbinding met anderen niet meer vinden? Nu de polarisatie groter en groter wordt? Als ik een voorstel zou moeten doen, dan zou het voor mij zijn: “eenzamen een community geven”. Er is zo veel nood aan verbondenheid. Maar veel mensen weten het niet goed te vinden. Zou het dan niet enorm barmhartig zijn om zo veel mogelijk mensen aan elkaar te verbinden en écht contact mogelijk te maken?

Maar misschien maakt u zich op dit moment zorgen over iets anders, misschien is voor u iets heel anders belangrijk. Daarom zou ik u willen uitdagen om zelf na te denken: Is er nog iets wat u mist? Iets wat voor u in deze tijd cruciaal is? Ik ben benieuwd! Maar het kan natuurlijk ook heel goed dat u gewoon vindt dat zeven of acht er al genoeg zijn en dat daar eigenlijk alles al in besloten ligt. Ook helemaal goed. Dat snap ik helemaal.

De uitdaging voor deze eerste zondag van de veertigdagentijd is voor ons nu: kijken wat er nodig is, wat we concreet kunnen doen in onze eigen situatie. Hoe kunnen wij de barmhartigheid van God zichtbaar maken in de werken van barmhartigheid?

Ik wens u een zeer gezegende veertigdagentijd toe in verbondenheid met onze barmhartige God!